

др Сања РАДОВАНОВИЋ
асистент Правног факултета Универзитета у Новом Саду

НАЧИНИ И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПРЕСТАНКА УГОВОРА О ЛИЦЕНЦИ СОФТВЕРА

Резиме

Употреба софтвера у свакодневном и пословном животу на одређени начин јесте империјив данашњице. С обзиром на то да је софтвер правом заштићено, интелектуално добро, уговор о лиценци представља правни основ такве употребе. При том, овај уговор, чак и када није изричито предвиђен временски оквир његовој дејства, не може неограничено обавезивати уговорне стране. Стога ништања његовој престанка и правних последица које из тога произлазе заузимају значајно место у практичној анализи уговора о лиценци софтвера. У овом раду биће речи управо о начинима престанка уговора о лиценци и с тим у вези, различитим правним последицама. Наиме, уговор о лиценци може да престане ipso iure или вољом уговорних страна. Престанак уговора, надале, има дејство за будуће, ex nunc. Дакле, међусобна права и обавезе уговорних страна се јасе. У овој чињеници се, међушим, не исцрљује ништање правној дејства престанка уговора, већ се, следствено нематеријалној природи предмета уговора, остварају нова.

Кључне речи: софтвер, уговор о лиценци, прошек рока, отказ уговора, раскид уговора, нејреносива усђујања, јреносива усђујања.

I Увод

Дејство престанка уговора о лиценци као уговора са трајним престацијама огледа се у окончању међусобних права и обавеза уговорних страна за убудуће (*ex nunc*). Дакле, од момента престанка уговора не постоје међусобна потраживања, односно дуговања.

Уговорни однос између даваоца и стицаоца лиценце може да престане наступањем околности, које по самом закону доводе до таквих последица, или вољом уговорних страна. Сходно томе, разлози који доводе до престанка уговора могу се поделити на законске и вољне.

Без обзира на начин престанка, редовна последица јесте да уговор о лиценци више не производи правно дејство, односно да се уговорним странама гасе међусобна права и обавезе за убудуће (*ex nunc*). Посматрано кроз карактеристичне престације, давалац лиценце више нема право на накнаду (изузев на исплату лиценчне накнаде која је доспела у току трајања уговора), а стицалац на искоришћавање софтвера.

Полазећи од наведеног, из чињенице престанка уговора, као правног основа искоришћавања, за стицаоца лиценце проистиче обавеза да врати примерак софтвера или да га уништи (рецимо, деинсталисањем из меморије рачунара). Чак и ако то не учини, или давалац лиценце не постави такав захтев, из нематеријалне природе предмета уговора произлази да овлашћење за искоришћавање није везано за судбину примерка. Стога, свака даља употреба води повреди ауторског права.

То би, надаље, значило да стицалац лиценце након престанка уговора не може чак ни да приступи информацијама које су обрађене током употребе лиценцираног софтвера. Наиме, да би приступио таквим подацима, неопходно је да покрене програм који их је обрађивао и сачувао. Свако покретање програма представља умножавање за које стицалац више нема овлашћење. Штавише, на њега се не простире ни суспензија ауторског права у погледу нужног умножавања, јер је престао да постоји правни основ његове употребе, односно он више није легални стицалац примерка рачунарског програма. Из тих разлога, давалац лиценце врло често изричито упозорава стицаоца на такве последице, те га упућује да потребне податке благовремено пребаци у други програм.¹

1 Уговор о лиценци софтвера фирме „Солариус“, чл. 13 ст. 2: У случају раскида уговора о лиценци кориснику је потребно од три до шест месеци да податке из програма ослободи и пребаци у други програм и да се предметни програм деинсталише. Након раскида Уговора и истека рока за пребацивање података корисник је дужан да омогући аутору приступ у просторије фирме ради деинсталације пословно-информационог система „Хермес“.

Уз то, полазећи од великог ризика који носи начин искоришћавања софтвера, у софтвере се обично уграђују тзв. програмске блокаде које се након протеча уговореног рока аутоматски активирају, или то чини сам давалац, уколико је уговор престао на други начин.

Остала дејства престанка зависе првенствено од околности које су до тога довеле.

II Начини престанка уговора о лиценци софтвера

1. Престанак уговора о лиценци софтвера по самом закону

Околност за коју се везује *ipso iure* престанак дејства уговора јесте протек одређеног времена. У том погледу релевантна су два временска момента: истек периода ауторскоправне заштите и истек рока на који је уговор закључен.

а) Проштек рока ауторскојравне заштите

Из чињенице да је предмет уговорне престације софтвер као ауторско дело, произлази да је уговор о лиценци увек ограниченог трајања. У том смислу, протеком временског периода заштите имовинских овлашћења аутора, који износи седамдесет година од смрти аутора, односно објављивања дела,² давалац лиценце престаје да буде титулар уступљених овлашћења. Из принципа да нико не може да пренесе на другог више права него што сâм има, произлази и да стицалац лиценце губи право на искоришћавање софтвера. Међутим, с обзиром на судбину ауторског права након протеча периода заштите, неопходно је да укажемо на одређене специфичности, иако су оне само хипотетичке природе, јер се предвиђена заштита у погледу животног века софтвера сматра неоправдано дугом.

Наиме, престанком заштите имовинске компоненте ауторског права, титулар губи искључиво овлашћење на економско искоришћавање дела. Подсетимо се, ауторско дело постаје опште добро, којим се друштво слободно користи. Управо ова чињеница отвара питање дејства престанка уговора о лиценци за даваоца, односно стицаоца лиценце.

С аспекта даваоца лиценце, околност да је истекао период заштите доводи до губитка права које је уговором уступио, те даље не може да га врши. Сведено на основни економски интерес убирања накнаде, давалац не може да захтева њену исплату. У супротном, било би места примени правила о стеченом без правног основа.

2 Закон о ауторском и сродним правима (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009 и 99/2011; даље у фуснотама: ЗАСП), чл. 147–149.

Посматрано из угла стицаоца лиценце, он и након престанка има право да врши уступљено овлашћење. То значи да протеком заштитног периода може да настави да искоришћава софтвер, али на основу закона, а не уговора. Дакле, уговор је и за њега престао да производи дејство, али тиме он није изгубио право које је на основу уговора вршио. Међутим, његов положај у погледу искоришћавања не разликује се од положаја било ког другог лица. Другим речима, не ужива никакве привилегије које су произлазиле из уговорног односа са даваоцем лиценце, нпр. из обавезе гарантовања употребљивости софтвера, из давачеве одговорности због евикције или, код искључивих лиценци, из фактичког монопола искоришћавања.

Комплексност субјективног ауторског права и чињеница да искоришћавање софтвера често повлачи за собом и вршење појединих личноправних овлашћења указује на још један сегмент дејства престанка уговора о лиценци протеком периода заштите.

Наиме, како личноправна овлашћења аутора нису временски ограничена, слободно искоришћавање дела је ограничено обавезом уздржавања од радњи којима би се она повредила. Међутим, својеврсна трансформација ових овлашћења након смрти аутора, у чијем искључивом интересу су установљена, утичу и на дејство права и обавеза из уговора, који је престао да важи.

С обзиром на то да је садржина ауторског права након смрти аутора изузетно сложено питање,³ на овом месту истичемо чињеницу да наследници аутора не постају субјекти личних ауторскоправних овлашћења, већ само лица која су овлашћена да их врше и то, сходно природи, у негативном аспект. Дакле, они су овлашћени да се супротстављају свакој повреди таквих овлашћења, али не и да дају сагласност за предузимање појединих аката у вези са њима.⁴ С тим у вези, узимајући вршење осталих као неспорних, задржаћемо се на личноправном овлашћењу од значаја за сâмо искоришћавање. Реч је о заштити интегритета дела.

Наиме, свака измена програма нарушава интегритет дела. У том смислу, сагласност за предузимање таквих аката може да дâ искључиво аутор. Ако се узме у обзир да је давалац лиценце у уговору, који је престао да производи дејство услед протека ауторскоправне заштите, увек деривативни стицалац овлашћења, те да у том својству не може даље самостално да располаже овлашћењем на измене дела, у стварности није

3 У том погледу упућујемо на општу ауторскоправну литературу: Слободан Марковић, *Ауторско право и сродна права*, Службени гласник, Београд, 1999, стр. 242–245.

4 С. Марковић, *нав. дело*, стр. 242–245.

замислива ситуација да уступљено овлашћење на измене дела надживи уговор о лиценци софтвера. Дакле, након смрти аутора, измене дела може да врши само лице којем је аутор дао сагласност. Ниједан каснији стицалац нема такво овлашћење.

Значајнији практични проблем може да проистекне из ситуације да је аутор за живота изричито забранио измене дела. Тада ни наследници не могу да дају сагласност, јер изјављена воља аутора прати искоришћавање интелектуалне заоставштине. Међутим, како је софтвер ауторско дело са израженим техничким компонентама, чини нам се да је ово правило потребно допунити.

С једне стране, у одређеном обиму овлашћење на овакве чинидбе проистиче већ из самог закона, на основу одредаба о ограничењу ауторског права. Пошто у таквим случајевима није потребна сагласност аутора, тим пре није потребна ни сагласност његових наследника.

С друге стране, предузимање појединих измена софтвера у обиму који превазилази суспензију ауторског права, мотивисано је техничким напретком од општег друштвеног интереса. Стога, сматрамо да противљење наследника таквим чињењима нема оправдање, јер се не би могло сматрати да су тиме угрожени част и углед преминулог аутора, о чему је наследник позван да се стара. То је нарочито случај када је такво противљење супротно интересима очувања конкуренције на тржишту.

Према нашем мишљењу, из наведеног произлази практична последица да корисник, приликом слободног искоришћавања, може да врши измене на софтверу, чак и ако је уговором о лиценци постојала забрана у том смеру. Овај смели закључак произлази из чињенице да изузетно динамично техничко-технолошко окружење доводи до околности, под којима би и сам аутор за живота морао да трпи предузимање одређених радњи од стране стицаоца лиценце.

б) Проштек уговореног рока

Уговорни однос између даваоца и стицаоца лиценце може да буде изричито временски ограничен и вољом уговорних страна. Временски период за који се уговор закључује представља диспозицију уговорника, једино ограничену роком ауторскоправне заштите. У том смислу, уколико у току трајања уговора протекне седамдесет година од смрти аутора, уговор више не обавезује уговорне стране чак и ако време одређено уговором још увек тече. Уколико то није случај, релевантан је моменат протекла уговореног рока, када уговор аутоматски престаје да производи дејство.⁵ Дакле, није потребна изричита изјава воље уговорних страна

5 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*), бр. 29/78; даље у фуснотама: ЗОО), чл. 708.

у том правцу, те је овај начин престанка уговора по сили закона неспоран.

Иако је временски моменат одлучујући за окончање права и обавеза уговорних страна, за разлику од претходно објашњеног истека рока ауторскоправне заштите, у овом случају престанак уговора, по правилу, доводи до апсолутне препреке за даље искоришћавање софтвера. Уколико, међутим, стицалац лиценце настави да искоришћава софтвер, а давалац се томе не противи, сматра се да је закључен нови уговор о лиценци неодређеног трајања, под истим условима као и претходни, с тим што обезбеђења (нпр. у погледу плаћања лиценчне накнаде), која су трећа лица дала за прву лиценцу, престају протеклом времена, за који је она била закључена.⁶ Понашање даваоца лиценце може да има значај конклюдентног обнављања уговорног односа само ако је у првобитно закљученом уговору то било изричито предвиђено.

2. Престанак уговора о лиценци софтвера вољом уговорних страна

Када не постоје услови који доводе до престанка уговора о лиценци по сили закона, његово дејство зависи од воље уговорних страна. У том смислу, давалац, односно стицалац лиценце може да откаже уговор о лиценци или да захтева раскид уговора, уколико за то постоје оправдани разлози.

а) Ошказ

С обзиром на то да је карактеристика уговора о лиценци трајност престације, када се његово дејство не везује за одређени временски период, нужан услов престанка јесте изјава воље даваоца, односно стицаоца лиценце да више не жели да врши права, односно преузима обавезе из уговорног односа. Другим речима, да би се окончао уговор о лиценци неодређеног трајања, давалац, односно стицалац лиценце мора да га откаже.⁷

Отказ уговора о лиценци није условљен никаквим посебним околностима. Стога не мора постојати објективно оправдање да се уговор откаже. Једино ограничење у том правцу произлази из начела савесности и поштења. Сходно томе, према општим правилима облигационог права, отказ се не може дати у невреме. Оцена о томе се даје за сваки конкретан случај. У контексту уговора о лиценци софтвера то би, реци-

6 ЗОО, чл. 709.

7 ЗОО, чл. 710 ст. 1.

мо, могао да буде случај када давалац лиценце жели да откаже уговор о лиценци софтвера за рачуноводствене услуге на крају фискалне године. Тај моменат за стицаоца је неповољан, јер би он био онемогућен да надлежним пореским органима благовремено поднесе финансијске извештаје, односно завршне рачуне.

Изјава воље уговорне стране да отказује уговор о лиценци не доводи аутоматски до престанка дејства уговорног односа, уколико није другачије уговорено. Наиме, да би уговор престао да производи дејство, потребно је да протекне отказни рок, који тече од момента достављања отказа сауговорачу.⁸ Најчешће се трајање отказног рока одређује у самом уговору. Ако то није случај, према одредбама Закона о облигационим односима, код уговора о лиценци отказни рок износи шест месеци.⁹ При том, давалац лиценце не може да откаже уговор током прве године његовог важења.¹⁰

Док се наведеним одредбама код уговора о лиценци, које за предмет имају право искоришћавања индустријске својине, може упутити критика да не узимају у потребној мери у обзир интересе стицаоца лиценце, јер често нису довољни за отпочињање искоришћавања (нпр. потребно је обезбедити постројења за производњу, обучити особље и сл.),¹¹ мишљења смо да се у погледу софтвера може довести у питање чак и њихова сходна примена. Наиме, у највећем броју случајева, извршење уговора није праћено значајним улагањима у припрему, а очекивани резултати се постижу већ започињањем искоришћавања. Ако се уз то још има у виду да се актуелност софтвера брзо превазилази, прописани рокови за поједине од њих су чак дуги. Због тога сматрамо да не би тре-

8 „...Првостепени суд је правилно утврдио да је тужени био дужан да тужиоца обавести месец дана унапред о намери раскидања уговора и то најкасније 26.10.2004. године, односно месец дана пре доспећа друге рате како би тужилац могао иницирати процедуру раскида уговора што подразумева писмено обавештавање М. канцеларије задужене за Европу као и доставу доказа да је софтвер уништила и деинсталирала. ...Неосновани су жалбени наводи туженог да је првостепени суд погрешно одлучио када је обавезао туженог на исплату утуженог износа. Специфичност закљученог уговора је постојање обавезе тужиоца да иницира процедуру раскида уговора М. канцеларији задуженој за Европу и да достави доказе да је цео М. софтвер уништила и деинсталирала, те је из тог разлога тужени био дужан да испштује одредбе уговора у вези са раскидом. Како тужени до закључења главне расправе није доставио доказе да је на уговором предвиђен начин уговор раскинут, правилна је одлука суда да усвоји тужбени захтев и да обавезе туженог на исплату наведеног износа.“ (Пресуда Вишег трговинског суда, ПЖ 2230/2006, од 11. маја 2007. године).

9 ЗОО, чл. 710, ст. 2.

10 ЗОО, чл. 710, ст. 2.

11 Слободан Перовић, *Коментар Закона о облигационим односима*, Књига II, Савремена администрација, Београд, 1995, у вези са чл. 710, стр. 1245.

бало да се инсистира на њиховом поштовању.¹² Када је реч о сложеном софтверу, руководећи се потоњим разлозима, најмање једногодишњи рок искоришћавања, односно шестомесечни отказни рок може се сматрати примереним.

На крају, свака уговорна страна, без обзира на отказ уговора, мора да испуни обавезу која је доспела пре момента отказивања.¹³

б) Раскид уговора

Редован начин престанка уговора о лиценци јесте протек времена, односно уколико уговором рок трајања није изричито одређен, отказ једне уговорне стране. Ван ових чињеница, уговор, у складу са принципом *pacta sunt servanda* обавезује уговорне стране. Другим речима, давалац и стицалац лиценце дужни су да се понашају сходно вољи изјављеној приликом настанка уговорног односа. Овај принцип, међутим, трпи одређене корекције, јер би доследна примена нарушила сигурност у правни промет. Наиме, наступањем одређених околности једна уговорна страна може бити доведена у неповољнији положај у уговорном односу, јер за њену противчинидбу више не постоји еквивалент. Уважавајући ову чињеницу, законодавац овлашћује таквог субјекта да раскине уговор.

1) Раскид уговора због неиспуњења

У првом реду, уговор је могуће раскинути када сауговорач не испуњава своје уговорне обавезе, уколико такав пропуст битно угрожава даљи опстанак уговора. Страна која због тога раскида уговор, дужна је да без одлагања обавести сауговорача о својој одлуци.¹⁴ Примера ради, када давалац лиценце одбије да отклони недостатке који утичу на саму употребу, или су они неотклоњиви, стицалац лиценце може да захтева раскид уговора. Или, исто право има стицалац лиценце уколико је употреба софтвера ограничена правом трећег лица. Када је реч о неиспуњењу незнатног дела обавезе, из принципа *pacta sunt servanda* произлази да уговор не може да се раскине.¹⁵

2) Раскид уговора због промењених околности

Из природе уговора о лиценци софтвера, као теретног правног посла са трајном престацијом, произлази и могућност примене инсти-

12 Примера ради, отказни рок за употребу софтвера фирме „Солариус“ износи 60 дана. В: Уговор о лиценци софтвера фирме „Солариус“, чл. 13, ст. 1.

13 ЗОО, чл. 358, ст. 6.

14 ЗОО, чл. 130.

15 ЗОО, чл. 131.

тута раскида уговора због промењених околности. Наиме, ако после закључења уговора наступе околности које отежавају испуњење обавезе даваоца, односно стицаоца лиценце, или се због њих више не може остварити сврха уговора, у тој мери да је очигледно да уговор не одговара очекивањима страна и било би непоштено одржати га на снази, страна којој је отежано испуњење, односно која не може остварити сврху уговора, може да захтева раскид.¹⁶ Такав би, примера ради, био случај да је уговором о лиценци уступљено право употребе софтвера за управљање комплетном пословном делатношћу стицаоца лиценце, од производње до стављања у промет, а стицалац лиценце у току уговора сузи делатност због чега више није оправдана употреба предметног софтвера, ни у техничком ни у финансијском смислу.

Страна која раскида уговор дужна је да обавести сауговорача о својој намери. Уколико то пропусти да учини, она одговара за накнаду евентуалне штете проузроковане таквим пропуштањем.¹⁷ Изјава воље једне уговорне стране, међутим, не доводи до окончања уговора, већ он престаје да производи дејство по правноснажности судске одлуке.¹⁸ Наравно, раскид уговора не може да се захтева ако је страна која се позива на промењене околности била дужна да их у време закључења уговора узме у обзир, односно уколико је могла да их избегне или савлада.¹⁹

Рестриктивно тумачење могућности раскида уговора због промењених околности налаже да се уговор неће раскинути, чак и ако постоје услови за то, уколико сауговорач понуди, или пристане на то, да се одговарајући услови уговора правично измене, у складу са новонасталим околностима. Уз то, уговор неће моћи да се раскине ни ако су се уговорне стране унапред одрекле права да се позивају на одређене промењене околности, изузев ако је таква уговорна одредба противна начелу савесности и поштења.²⁰

3) Раскид *open source* уговора о лиценци софтвера због наступања раскидног услова

Када је реч о *open source* уговору о лиценци софтвера, непоштовање уговорених услова у вези са даљим располагањем измењених или неизмењених верзија предметног софтвера доводи аутоматски до

16 ЗОО, чл. 133 ст. 1.

17 ЗОО, чл. 134.

18 Одлука Суда је конститутивног, а не декларативног карактера. Опширније о томе види: Слободан Перовић, *Коментар Закона о облигационим односима*, Књига I, Савремена администрација, Београд, 1995., у вези са чл. 133, стр. 260–265.

19 ЗОО, чл. 133, ст. 2.

20 ЗОО, чл. 136.

окончања уговора, односно до раскидања међусобног односа даваоца и стицаоца лиценце, са специфичним правним последицама престанка, о чему ће посебно бити речи.

3. Престанак уговора због смрти, стечаја или ликвидације

Уговор о лиценци софтвера као ауторски уговор може се сматрати уговором *intuitu personae*.²¹ Ипак, будући да он има и наглашену привредну функцију, у контексту последица престанка правног субјективитета, својство личности као битног елемента морало би да буде изричито уговорено. Тада смрт лица с обзиром на чија својства је уговор закључен доводи нужно до престанка уговора, било да се ради о даваоцу или стицаоцу лиценце.²² Штавише, *intuitu personae* карактер уговора може да произлази већ и из природе уступања, као што је искључива лиценца. Уколико то није случај, уговор може да настави да производи дејство са другим лицима на месту саговорача или да се раскине.

Премда релевантне одредбе Закона о облигационим односима не праве разлику између искључивог и неискључивог уступања, приликом одређивања последица престанка правног субјективитета једне од уговорних страна на уговор о лиценци софтвера, неопходно је имати у виду управо чињеницу о каквом уступању је реч (јер у погледу преносивости уступљених овлашћења постоје различити правни режими), те који су субјекти на страни даваоца, односно стицаоца лиценце.

а) Нејреносива уступања

Лице које је деривативни носилац овлашћења на искоришћавање на неискључив начин, према Закону о ауторском праву и сродним правима, не може даље да га уступа другим лицима.²³ То значи да он никада не може да се појави у својству даваоца лиценце. Поставља се, међутим, питање да ли у уговору о лиценци на страни стицаоца на његово место може да ступи други субјект. Иако се Закон не изјашњава у погледу преноса, о чему је заправо реч код престанка правног субјективитета, тумачењем наведене одредбе намеће се закључак да деривативни неискључиви корисник нема то право (ко не може мање не може ни више – *argumentum a minori ad maius*). Дакле, смрћу физичког лица, односно престанком правног лица неискључивог стицаоца лиценце престаје и уговор о лиценци.²⁴

21 У литератури постоји оправдано мишљење да су сви уговори о промету права интелектуалне својине уговори *intuitu personae*. В: С. Марковић, *нав. дело*, стр. 251.

22 ЗОО, чл. 359.

23 ЗАСП, чл. 62, ст. 3.

24 С. Марковић, *нав. дело*, стр. 253.

Ипак, и код неискључивог уступања уговором о лиценци софтвера може да буде предвиђено да стицалац лиценце даље располаже уступљеним правом, под условом да се друга лица сагласе са садржиним уговора. Смрт, односно престанак правног лица постаје правнорелевантна чињеница само за одређивање правног основа располагања, односно ради индивидуализације даљег стицаоца лиценце, а не за судбину уговора. Такве одредбе нису ретке када је у питању софтвер масовног тржишта. С обзиром на начин дистрибуисања примерка и чињеницу да давалац лиценце најчешће и не зна идентитет сауговорача, за њега је једини интерес да онемогући истовремену употребу софтвера од стране више лица по основу једног закљученог уговора. С тим у вези, он контролу искоришћавања врши праћењем примерка софтвера, које се најчешће везује за регистрацију на одређеном рачунарском уређају. Тада, наследник који након смрти стицаоца лиценце, односно сукцесор правног лица стекне својину на рачунару, на којем је софтвер инсталисан, ступа у уговорни однос уместо претходника. Изјава воље да се саглашава са условима уговора о лиценци може да буде дата и конклюдентним радњама, настављањем употребе.

Уколико се са условима уговора не сагласи, уговорни однос се окончава смрћу, односно престанком правног лица.

б) Преносива усљуживања

Када је давалац лиценце изворни носилац ауторског права, односно аутор, у уговорни однос, по самом закону, ступају његови наследници, који постају титулари уступљених имовинскоправних овлашћења. Исто је изричито предвиђено и одредбама Закона о облигационим односима.²⁵ Ипак, у пракси овакву сукцесију није могуће до краја спровести.

Ступајући у уговорни однос на место свог оставиоца наследници су овлашћени да прибављају економску корист од искоришћавања и да се старају о заштити личноправне компоненте ауторског права. Међутим, чак и када је уговором о лиценци уступљено овлашћење искоришћавања у свом минималном обиму, односно употреба софтвера, извршење уговора може да зависи од посебних знања и искустава којима је аутор располагао. Ту се у првом реду мисли на пружање информација потребних за сврсисходну употребу. С обзиром на то, објективна могућност да уговор у својој неизмењеној садржини настави да производи дејство зависиће искључиво од умешности наследника, ако је они уопште имају. Тим пре овај проблем може да се појави када су уговором изричито

25 ЗОО, чл. 711 ст. 1.

зобраћене поједине чинидбе (примера ради, отклањање грешака или измене програма), када ни наследници такву сагласност не могу да дају, а сами објективно не могу да предузму одређене радње.

У смислу наведеног, судбина уговора првенствено зависи од садржине преузетих права и обавеза и од информација, односно вештина којима располажу наследници. Стога се могућност одржања уговора на снази доводи у везу са општим правилима о испуњењу уговора, односно о вршењу ауторских моралних права. Тако, уколико наследници нису у могућности да испуне уговорну обавезу, уговор може да се раскине применом института промењених околности. Када је реч о уговором преузетим обавезама личноправног карактера, важи напред речено о престанку уговора о лиценци истеком периода ауторскоправне заштите.

Донекле другачије последице су проузроковане смрћу даваоца лиценце, који је заправо био деривативни стицалац искључивог права искоришћавања. Начелно, наследници могу да наставе уговорни однос са стицаоцем лиценце, јер су овлашћења стечена оваквим уступањем преносива. Међутим, како ни сам давалац лиценце за живота није могао да располаже уступљеним овлашћењем без сагласности аутора, наследници су у обавези да такву сагласност прибаве. Даље дејство уговора о лиценци зависи од воље изворног носиоца ауторског права на софтверу. У том смислу, могуће су три последице: да се уговор о лиценци настави са наследницима, уколико аутор да сагласност; да он сам ступи на место даваоца лиценце, односно преминулог деривативног стицаоца, будући да је он и даље титулар права; или да уговор престане да производи дејство, уколико његова сагласност изостане.

Када је реч о смрти стицаоца лиценце или престанку правног субјективитета уколико је реч о правном лицу, судбина уговора о искључивој лиценци зависи од неколико фактора.

С једне стране, ако је стицалац лиценце физичко лице, према Закону о облигационим односима, у уговорни однос ступају наследници који продужавају његову делатност.²⁶ Ова одредба инспирисана је првенствено интересима привредног искоришћавања који су карактеристични за права индустријске својине. Међутим, она је применљива и у погледу софтвера као ауторског дела, чија својства често личност корисника потискују у други план, на рачун привредне активности. Тако, критеријум делатности наследника може да буде одлучујући када је реч о лиценци за производњу и стављање у промет, с обзиром на наглашене тржишне импликације искоришћавања.

Проблем може да проистекне из околности да више наследника наставља делатност. Тада је могуће да давалац лиценце улази у уговорни однос и са својим конкурентима, којима иначе не би уступио наведена

26 ЗОО, чл. 711 ст. 2.

овлашћења. Исто тако, замисливо је да давалац једноставно нема интерес да на страни сауговорача има више лица.²⁷ Закон се о овоме не изјашњава изричито, али како се тиме доводи у питање сврха уговора и очекивања даваоца лиценце, сматрамо да њему може, због промењених околности, да се призна право на раскид уговора са наследницима према којима не жели даље да се обавезује, или да уговор откаже, уколико је неодређеног трајања.

Када је уговором о лиценци софтвера уступљено само овлашћење употребе, делатност наследника може да буде релевантна уколико је софтвер намењен задовољавању пословних потреба. У супротном, мада је у пракси скоро незамисливо да се искључива лиценца дâ за софтвере друге намене, стицалац лиценце постаје наследник који је према општим правилима о подели заоставштине овлашћен да врши права, односно обавезе из уговора о лиценци оставиоца.

С друге стране, престанак правног лица као стицаоца лиценце такође може да има различите последице, сходно начину на који је он изгубио правни субјективитет. Без намере да на овом месту детаљно улазимо у овај проблем,²⁸ напоменућемо само типичне случајеве.

На првом месту истичемо статусне промене које се тичу власника предузећа. Сходно Закону о ауторском и сродним правима, промена власника не утиче на уговорни однос уколико је стицалац лиценце носилац искључивог овлашћења. У том случају, новонастали привредни субјект стиче уступљено овлашћење и без посебне дозволе аутора, односно његових наследника.²⁹ Реч је, дакле, о транслативном преносу са једног на другог субјекта, те уступљено овлашћење заправо представља део имовинске масе која прати судбину правног лица. Ипак, с обзиром на то да је уступљено овлашћење, посебно када је реч о производњи и стављању у промет, у тесној вези са остваривањем економске добити, могуће је да се променом власника угрози тржишна позиција даваоца лиценце. До тога најчешће долази када је нови власник конкурент даваоцу. Међутим, ништа мањи значај нема ни чињеница да давалац лиценце нема интереса да са следбеником настави уговорни однос, због тога што он није довољно тржишно афирмисан. Тада би, слично наведеном у погледу наследника физичког лица, давалац био овлашћен на раскид уговора, односно отказ.

27 С. Перовић, *Коментар Закона о облигационим односима*, Књига II, у вези са чл. 711 ст. 2, стр. 1246.

28 У вези са престанком привредних друштава видети односне одредбе Закона о привредним друштвима, *Сл. гласник РС*, бр. 125/04.

29 ЗАСП, чл. 64 ст. 2.

Потоњи легитимни интерес даваоца лиценце изричито је законом заштићен у случајевима када имовину правног лица треба поделити између чланова, односно повериоца, код стечаја и ликвидације. Наиме, полазећи управо од ризика да лица овлашћена на искоришћавање софтвера у складу са преузетим правима и обавезама постану субјекти са којима сâм давалац не би закључио уговор, Закон о облигационим односима предвиђа да он уговор може да раскине.³⁰

III Правне последице престанка уговора о лиценци софтвера

1. Правне последице престанка уговора по самом закону

Када је уговор о лиценци софтвера престао да производи дејство због чињеница за које сам закон предвиђа такве последице, гашење међусобних права и обавеза за будући период је природна правна последица престанка. То, дакле, значи да њих уговор више не обавезује, али примљено на име испуњења они задржавају, јер је то управо и била сврха уговора који је престао.

2. Правне последице престанка уговора вољом уговорних страна

Уколико је уговор о лиценци престао вољом уговорних страна, правне последице зависе од тога да ли је она мотивисана или не.

Наиме, редован начин престанка уговора о лиценци закљученог на неодређено време јесте отказ. Стога, воља једне стране да оконча уговорни однос не може да буде санкционисана, јер би у супротном даље обавезивање било принудно. То би се противило приватноправној природи односа. Следствено, правне последице отказа уговора протежу се на будући период. У том смислу, уколико су доспеле обавезе извршене, остварена је и сврха уговора. Уколико нису, друга страна има право да захтева испуњење.³¹ Изузетно, страна која је отказала уговор може да буде обавезана на накнаду штете сауговорачу уколико је пропустила да га обавести о својој намери. Примера ради, могуће је да давалац лиценце учини додатне трошкове због отклањања грешака у софтверу који стицалац заправо више и не жели да употребљава.

30 ЗОО, чл. 711 ст. 3.

31 ЗОО, чл. 358 ст. 6.

Правне последице *ex futuro* односе се и на престанак уговора раскидом од стране једног уговарача, с обзиром на то да је у питању уговор са трајним престацијама. Ипак, у зависности од околности због којих се овлашћује уговорна страна да захтева раскид, последице окончања уговорног односа на овај начин се донекле разликују. Из тих разлога, Закон о облигационим односима препознаје и отказ и раскид као начине престанка уговора о лиценци.

Уопштено, уговор о лиценци више не производи дејства, али давалац, односно стицалац лиценце може надаље имати обавезе које проистичу управо из чињенице да је уговор раскинут. Следствено, могу да се разликују дејства раскида због неиспуњења уговора и раскида због промењених околности.

Неиспуњење обавеза као узрок раскида је околност која произлази из несавесног и непоштеног поступања друге уговорне стране. Стога престанак уговора не може да буде задовољавајућа санкција, јер би савесни уговорник трпео штетне последице. Тако, поред тога што није остварио сврху уговора, извршаваће обавеза без адекватне противчинидбе би за њега представљало неоправдано улагање. Из тих разлога, сходно општим правилима облигационог права, он има право да му се врати оно што је на име уговором преузетих обавеза дао.³² Ако и давалац и стицалац лиценце имају право на такав захтев, узајамна враћања се врше по правилима за извршење двостраних уговора.³³ При том, свака страна дугује другој накнаду за користи које је у међувремену имала од онога што је дужна вратити, односно накнадити, а ако је предмет обавезе новац, дужна је платити камату од дана када је примила исплату.

Сходна примена ових општих правила о раскиду уговора због неиспуњења у погледу уговора о лиценци софтвера ипак захтева одређену пажњу. Специфичности проистичу из нематеријалне природе предмета престације. У том смислу, поставља се питање да ли је могуће извршити повраћај датог, полазећи од чињенице да се искоришћавање софтвера заправо заснива на искоришћавању сазнатих информација. Сходно томе, оно што се налази у сфери сазнања не може се вратити свом извору.

Није замисливо, примера ради, да стицалац лиценце након раскида уговора због неплаћања лиценцне накнаде врати даваоцу добијена упутства или обавештења или сазнања стечена обуком кадрова. Једина објективно могућа последица у таквим случајевима јесте престанак искоришћавања тако добијених информација, што и иначе следи након окончања уговорног односа. Из тих разлога, дејство раскида се прибли-

32 ЗОО, чл. 132 ст. 2.

33 ЗОО, чл. 132 ст. 3.

жава дејству престанка уговора отказом једне уговорне стране. Разлика је у томе што друга страна има право да захтева накнаду евентуалне штете. Она може да произлази из околности да је савесна страна испунила своју обавезу или предузела одређене чинидбе ради испуњења своје обавезе или једноставно због тога што сврха уговора није остварена.³⁴ Такав закључак проистиче и из аналогне примене одредби Закона о облигационим односима о закупу када се уговор отказује због тога што купац ни након опомене закупаодавца не престане да употребљава ствар противно уговору или њеној намени, те постоји опасност знатне штете за закупаодавца (што је у погледу неовлашћене употребе софтвера несумњиво)³⁵ или због тога што није плаћена закупнина.³⁶

Сматрамо да означавање овакве изјаве воље отказом, а не раскидом, одговара објективно могућем правном дејству окончања уговорног односа условљеном већ самом природом престације. Ипак, чињеница да је реч о скривљеном престанку обавезе која води даљим последицама, пре свега обавези накнаде штете, применом општих правила о раскиду због неиспуњења оставља се простор за такву санкцију. Наравно, уколико је у конкретном случају то могуће и сврсисходно, давалац, односно стизалац лиценце ће извршити повраћај датог. Примера ради, када је уговором о лиценци уступљено овлашћење на производњу и стављање у промет примерака софтвера, након раскида због неиспуњења обавезе искоришћавања у уговореном обиму, стизалац лиценце је, сходно општим правилима, дужан уступити даваоцу лиценце све произведене, а непродате, примерке, као и сву накнаду коју је за продате примерке остварио, уз повраћај лиценчне накнаде.

Када се, с друге стране, уговор о лиценци раскида због промењених околности, не постоји одговорност уговорних страна. Због тога су и правна дејства блажа. Наиме, у овим случајевима не долази до реституције (једностране или обостране), али страна која је раскинула уговор може да буде обавезана да другој накнади штету коју због тога трпи.³⁷

3. Правне последице престанка уговора због смрти, стечаја или ликвидације

Како је већ речено, чињеница престанка правног субјективитета у појединим случајевима доводи аутоматски до престанка уговора о лиценци, при чему у погледу последица важи речено за престанак уговора по самом закону. У другим случајевима, судбина уговора зависи од воље

34 ЗОО, чл. 124 и чл. 132 ст. 1.

35 ЗОО, чл. 582.

36 ЗОО, чл. 584.

37 ЗОО, чл. 133 ст. 5.

уговорних страна, односно наступеле околности могу да буду разлог за раскид или отказ уговора.

Када се уговор раскида због промењених околности или неиспуњења, у погледу дејства се примењују општа правила ових института, уз уважавање наведених посебности. Међутим, уколико се уговор раскида због саме чињенице престанка правног субјективитета, последице окончања уговорног односа су донекле специфичне.

Чињеница да је релевантна околност нескривљена упућује на примену правила о раскиду уговора због промењених околности, односно отказу. Ипак, разлог због којег се уговорна страна одлучује на окончање уговорног односа, најчешће заштита од конкуренције, оправдава и примену правила о реституцији као својеврсној санкцији за скривљени раскид, у смислу напред наведеног. Наравно, у сходној мери, с обзиром на речено о предмету престајације.

4. Поједина дејства уговора о лиценци софтвера након престанка уговорног односа

Давалац и стицалац лиценце након окончања уговорног односа престају бити у односу међусобних дуговања и потраживања. Међутим, на изванредан начин, садржина појединих уступљених овлашћења, због саме њихове природе, доводи до продуженог дејства уговора у одређеним сегментима.

Тако, уколико је уговором о лиценци уступљено овлашћење за производњу и стављање у промет, престанком уговора стицалац губи право да га даље врши. Ипак, у појединим случајевима сврха уговора није до краја испуњена, уколико стицаоцу лиценце нису на очекивани начин враћени уложени трошкови. Наиме, могуће је да је он произвео и пласирао на тржиште уговорени број примерака софтвера, али да их није продао и тиме остварио добит. Из тих разлога, он може да прода примерке софтвера, који су већ произведени, односно стављени у промет. То представља заправо вршење уступљеног овлашћења и након престанка самог уговора, али у ограниченој мери. С тим у вези стоји и право даваоца лиценце да захтева накнаду, када се она одређује према броју продатих примерака, али и извештај о обиму искоришћавања, иако је уговор престао.

Још уочљивије продужено дејство уговора наступа када су са уступљеним овлашћењем искоришћавања стицаоцу лиценце саопштене информације које представљају пословну тајну даваоца лиценце. Разумљиво, престанком уговора стицалац лиценце нема право да користи ни тајне информације. Ипак, он има обавезу да их и даље чува у тајности, односно да обезбеди да трећа лица не могу да им приступе. Потоње важи све док такве информације имају карактер пословне тајне,

чак и када је уговор о лиценци престао због истека ауторскоправне заштите, а он наставио слободно да искоришћава софтвер.³⁸

5. Посебно о престанку *open source* уговора о лиценци софтвера

За разлику од редовног дејства *pro futuro*, наступање раскидног услова код *open source* уговора о лиценци има за последицу „активирање“ ауторског права које је сам аутор давалац лиценце „суспендовао“. Другим речима, након што корисник прекрши услове уговора, давалац лиценце се не позива на неиспуњење обавезе, већ на повреду ауторског права на предметном софтверу. Наиме, за одређене чинидбе је постојала сагласност под раскидним условом ретроактивног дејства. У том смислу, наступањем услова се сматра да уговор није ни био закључен. Следствено, одговорност корисника у овом случају није уговорна, већ деликтна, због чега се примењују односна правила о накнади штете.

Sanja RADOVANOVIĆ, PhD

Junior Faculty Member at the Faculty of Law University of Novi Sad

TERMINATION OF SOFTWARE LICENCE AGREEMENT AND LEGAL CONSEQUENCES

Summary

Nowadays, the software usage is, in a certain way, an imperative in business and daily life. Since the software is protected by Intellectual Property Law, the license agreement is a legal basis for such use. In addition, this contract, even if not expressly time-limited, it cannot bind the parties indefinitely. Therefore, questions of his termination and the legal consequences arising from it, have an important place in the practical analysis of the software license agreement. In this paper we will discuss different ways of the termination of license agreement, and in this regard, various legal consequences. The license agreement can be terminated ipso iure or by the will of the parties. Termination of the contract, furthermore, has the effect of the future, ex nunc. Thus, the mutual rights and obligations of the parties shall be extinguished. This fact, however, does not exhaust the question of the legal effect of terminating, but, consequently, the intangible nature of the subject contracts, create some new dilemmas.

Key words: *software, licence agreement, expiration of time, termination, breach of contract, non-transferable rights, transferable rights.*

38 У складу са чл. 6 и чл. 8 Закона о заштити пословне тајне (Службени гласник РС, бр. 72/2011).